

LEHET-E A GYERMEKNEK KÉT APJA?

Az apai jogállás és az örökbefogadás összefüggése egy ítélet kapcsán

KÖRÖS András

címzetes egyetemi docens (ELTE ÁJK)

1. Bevezetés

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének preambuluma rögzíti a család mint a társadalom alapvető egysége védelmének és támogatásának fontosságát, és azt, hogy a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges, hogy családi környezetben, boldog, szeretetteljes és megértő légkörben nőjön fel.¹ Ennek érvényre juttatása érdekében határozza meg a gyermek jogát szülei ismeretéhez és a szülők általi neveléséhez [7. cikk], családi kapcsolatai megtartásához [8. cikk], valamint ahhoz, hogy szüleitől, akarata ellenére, kivételesen és csak akkor legyen elválasztható, ha ezt 'mindenek felett álló' érdeke szükségessé teszi. Azokban az esetekben, amikor a gyermek ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől vagy saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, az állam különleges védelmére és segítségére jogosult. Ennek egyik lehetséges – hazánkban is alkalmazott – módja az örökbefogadás, amelynek elveit az Egyezmény 21. cikke tartalmazza.

A Polgári Törvénykönyv Negyedik Könyve (Családjog) a fentieknek megfelelően alapelvi szinten mondja ki a gyermek saját családjában való nevelkedéshez fűződő jogát, valamint azt, hogy amennyiben nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa.² Ez összhangban áll az Alaptörvény XVI. cikkével, amely szerint „minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”

Az alapelvi szintű védelem a Ptk. Negyedik Könyvének számos részletrendelkezésében tükröződik: a gyermeknek a leszármazáson alapuló rokoni kapcsolatai meg-

¹ Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény [5] és [6] preambulumbekkezdése.

² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2016. évi V. törvény 4:2. § (1)–(2) bekezdései.

állapításához fűződő jogától (ld. IX. Fejezet: apaság, XI. Fejezet: anyaság) kezdve, az örökbefogadás (XI. Cím) és a családba fogadás szabályozásai (XIX. Fejezet 2. pont). A saját családban nevelkedéshez fűződő jogot az apaság és az anyaság megállapítására vonatkozó rendelkezések alapozzák meg, amelyek vélelmek rendszerével biztosítják, hogy a gyermek lehetőség szerint a vér szerinti szüleivel kerüljön leszármazói kapcsolatba. Az örökbefogadás a vér szerinti család pótlására szolgál azokban az esetekben, amikor a biológiai szülők nem képesek a gyermeknek a családban történő neveléséről gondoskodni, a gyermek érdekében megadva az örökbefogadónak a szülői felügyelet-höz kapcsolódó jogokat és kötelezettségeket.

Ami a szülő-gyermek kapcsolatot illeti, a Ptk. hatálybalépése előtt az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 34. §-a a rokonság fogalmának meghatározása körében csak az egyenesági és az oldalági rokonságot említette, noha már akkor nyilvánvaló volt, hogy rokonságot hoz létre az örökbefogadás is,³ mert fennállásának ideje alatt megszünteti a korábbi vér szerinti rokonság családjogi hatásait.⁴ A Ptk. 4:97. §-a [*A rokoni kapcsolat alapjai*] azonban már egyértelműen kimondja, hogy a szülő és a gyermek közötti egyenesági kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre, és a gyermek leszármazásával vagy örökbefogadásával szülőjének teljes rokonságával is rokoni kapcsolatba kerül. A gyermek szempontjából meghatározó jelentőségű annak jogszabályi rögzítése, hogy mindkét kapcsolat létrejötté apjának és anyjának, illetve örökbefogadónak teljes rokonságára is kihat, amelynek a családjogon túli (például öröklési jogi) jogkövetkezményei is vannak.

Az a rendelkezés, amely szerint a leszármazás vagy az örökbefogadás hozza létre a szülői és a rokoni kapcsolatokat, sajnálatos módon félreértelmezésre is lehetőséget ad. Felvehető ugyanis, hogy a két eltérő rokoni kapcsolat vajon kizárja-e egymást, például az örökbefogadás fennállása esetén lehetséges-e a tisztázatlan vér szerinti szülői státusz megállapítása, eziránt eljárás indítása. A problémát egy nem gyakori, de tipikus élethelyzetben, a párhuzamosan folyó örökbefogadási és apaság megállapítása iránti eljárás (per) tükrében, egy konkrét eset elemzése alapján vizsgáljuk.⁵ Az eset kapcsán az alapvető jogok biztosa jelentést tett közzé, amelynek alapján jogszabály-módosításra is sor került. A jogeset elemzése során bemutatjuk azokat az érveket és ellenérveket, amelyek a – perben jogi képviselővel eljáró – felek nyilatkozataiban, a hatóságok döntéseiben megjelentek, és így megszűnik levonni az ügy általánosítható tanulságait.

³ Csjt. 34. § (1) Egyenesági a rokonság azok között, akik közül az egyik a másiktól származik. (2) Oldalági rokonok azok, akiknek legalább egy közös felmenő rokonuk van, ők maguk azonban egyeneságon nem rokonok.

⁴ CSIKY Ottó: A családi jogállás. In: KŐRÖS András (szerk.): *A családjog kézikönyve*. I. k. Budapest, HVG-ORAC, 2007. 351.

⁵ Az eset nyomán született másik tanulmány: SIMON Károly László: Versengő rokoni kapcsolatok, avagy van-e helye az apaság bírósági megállapításának örökbefogadott gyermek esetén. *Családi Jog*, 2022/2. 37–42.

2. A tényállás

A gyermek 2016. július 28-án született, vélelmezett foganási ideje 2015. október 3-a és 2016. január 29-e közé tehető. Szülőanyja 2015 augusztusától 2016 májusáig rendszeres nemi viszonyt folytatott azzal a férfival, aki később a gyermek apjaként lépett fel. Az anyának az említett időszakban mással nem volt szexuális kapcsolata, terhességét, majd a szülését is jelezte a férfinak. A gyermeket a kórházból az anyának nem adták ki, mert 2016. augusztus 2-án a gyámhatóság az ideiglenes elhelyezéséről döntött azzal az indokkal, hogy gondozatlan terhességből, rendezetlen családi jogállással született, és az anya lakáskörülményei nem alkalmasak a megfelelő gondozásra, nevelésre. Az ideiglenes hatályú elhelyezés alatt az anya sem a személyes, sem a telefonon való kapcsolattartási jogával nem élt. Ezért a gyámhatóság 2016. december 5-én a gyermeket nevelésbe vette, aki nevelőszülőnél került elhelyezésre. 2017. november 27-én a hatóság a gyermeket örökbefogadhatónak nyilvánította, a területi gyermekvédelmi szakszolgálat pedig a gondozásba való kihelyezéséről döntött a későbbi örökbefogadókhoz. Végül 2018. április 27-én a gyámhatóság engedélyezte részükre a gyermek titkos örökbefogadását; a határozat 2018. május 2-án véglegessé vált.

A gyermek születését követően kb. három hónappal az anya a buszpályaudvaron találkozott a férfi lányával, és megüzente, hogy nem kapta meg a gyermeket, de ha szeretné gondozásba venni, járjon utána. Ezt követően a férfi – miután családjával megbeszélte, hogy felnevelik a gyermeket – a gyámhatósághoz fordult teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat tétele végett, nyilatkozatát azonban a gyámhatóság nem vette jegyzőkönyvbe.

2018. március 19-én – tehát a gyermek örökbefogadhatóvá nyilvánítása, gondozásra kihelyezése, illetve az örökbefogadás engedélyezése közötti időben – a férfi (a továbbiakban: felperes) keresetet indított az apaságának megállapítása iránt az ismeretlen helyen lévő gyermekkel szemben, többek között arra való hivatkozással, hogy az apai jogállás a gyermek születési anyakönyvi kivonata szerint betöltetlen. Az elsőfokú bíróság a keresetlevelet visszautasította azzal az indokkal, hogy a 2018. július 10-i anyakönyvi adatok szerint az apai státusz időközben betöltötté vált. A másodfokú bíróság az elsőfokú végzést hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasította, rámutatva, hogy a keresetlevél benyújtásakor az apai jogállás még betöltetlen volt. A folytatódó eljárásban az ismeretlen helyen lévő gyermek (alperes) részére eseti gyámot rendeltek ki. A szülőanya a felperes pernyertessége, az örökbefogadó szülők az alperes pernyertessége érdekében beavatkozóként léptek be a perbe.

3. A felek érvei és az elsőfokú ítélet

Az újraindult eljárásban a felperes a keresetét fenntartotta, és amellett, hogy a kereset benyújtásakor az apai jogállás betöltetlen volt, arra hivatkozott, hogy a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat tételében meggátolták, a gyámhatóság nem volt együttműködő, és az anya felderítése sikertelen volt. Véleménye szerint az örökbefogadás egyébként sem zárja ki a vér szerinti apaság megállapítását.

Az alperes eseti gyámja az ellenkérelemben a kereset elutasítását kérte, mivel – álláspontja szerint – a gyermek örökbefogadásra alkalmasságát megállapító határozat

a felperes szülői felügyeleti és ennél fogva az apaság megállapítása iránti jogát megszüntette, a keresete „elkészt”. Az alperesi beavatkozók pedig azzal érveltek, hogy az apai jogállás betöltésével a felperes az apasági per megindítására nem rendelkezik „perképességgel”, így a per megszüntetésének van helye. Egyébként a pernek „nem lehet semmilyen eredménye”, mivel a felperes az örökbefogadásra tekintettel nem kezdeményezhet kapcsolatot a gyermekkel, szülői felügyeleti jogokat nem gyakorolhat és az anyakönyvben sem lehet apaként feltüntetni. A gyermek örökbefogadhatónak nyilvánítása „kiüresítette a vér szerinti szülői pozíciót”, ezáltal érdemben is megszüntette a felperes jogát, hogy a gyermek apjának nyilvánítsák.

Az elsőfokú bíróság ítéletében a beavatkozók alaki védekezését nem fogadta el és a per megszüntetése iránti kérelmüket elutasította. Kifejtette, hogy betöltetlen apai jogállás mellett bármely férfit, aki magát a gyermek apjának állítja, megilleti az apaság megállapítása iránti per megindításának joga, és ezt a „jogképességét” (a perben: perképességét) az apai jogállás időközbeni betöltésével sem veszíti el. [Megjegyezzük, hogy helyesen nem jogképességről vagy perképességről, hanem felperesi legitimációról lehet csak szó.] Ítéletének érdemi indokolásában kiemelte, hogy az apai és az anyai státusz keletkezésének alapja a legalább vélelmezhető vérségi kapcsolat, ezzel egyenértékű apai/anyai jogállást keletkeztet a Ptk. 4:97. § (1) bekezdése értelmében az örökbefogadás. A Ptk. 4:103. §-a szerint az apaság bírói megállapításának alapfeltétele, hogy az apai jogállás az azt megelőző vélelmek alapján ne legyen betöltve. Az apai jogállás örökbefogadás útján történő betöltése esetén az apaság bírósági megállapítása kizárt, és mivel a per folyamán az apai jogállás az örökbefogadással betöltötté vált, a felperes apaságának megállapítása sértené a család védelmének és a gyermek kiegyensúlyozott fejlődéséhez való jogát, megbolygatná a rendezett családi viszonyokat. Tekintettel viszont arra, hogy a gyermeknek joga van vérségi származása megismeréséhez, amit a Ptk. 4:137. §-a is rögzít, vér szerinti apját csak úgy ismerheti meg, ha *származása* megállapításra kerül, s ez nem sértheti a gyermek és az örökbefogadói család érdekét, hiszen ezáltal a felperes szülői felügyeleti jogokat nem gyakorolhat. Mindezekre tekintettel az elsőfokú bíróság ítéletében a lefolytatott bizonyítási eljárás alapján megállapította, hogy az alperes a felperestől származik, ezt meghaladóan a keresetet elutasította.

Az ítélet ellen az alperes eseti gyámja fellebbezett, a kereset teljes elutasítását kérve. Azzal érvelt, hogy a felperes már a gyermek megszületése előtt tehetett volna apai elismerő nyilatkozatot, amit elmulasztott, az anyát e szándékáról nem értesítette. A Ptk. 4:133. § (1) bekezdésére utalva, amely szerint az örökbefogadással a leszármazáson alapuló rokonságból származó szülői felügyeleti és rokontartási jogok valamint kötelezettségek megszűnnek, hangsúlyozta, hogy rendezett jogállású gyermek státusza bírói ítélettel sem változtatható meg.

4. Az ügy által felvetett kérdések; az alapvető jogok biztosának jelentése

A másodfokú bíróság ítéletének ismertetése előtt tekintsük át, hogy az ügy a gyámhatósági szakban, valamint a peres eljárásban milyen általánosítható anyagi jogi, illetve eljárásjogi kérdéseket vetett fel.

4.1. Anyagi jogi kérdések

A bevezetésben már említettük, hogy a Ptk. egyértelművé tette: a leszármazás és az örökbefogadás egymással egyenértékű rokoni kapcsolatot hoz létre mind az érintett szülő-gyermek viszonyában, mind a szülő(k) teljes rokonsága vonatkozásában. Felvethető a kérdés: ebben az esetben az örökbefogadás fennállása miért nem zárja ki a leszármazáson alapuló apaság illetve anyaság megállapítását? A perben elhangzott alperesi érvelésen, sőt az apaság helyett a „származást” megállapító elsőfokú ítéletben is felbukkan az érv, hogy ha az örökbefogadó szülő (adott esetben: apa) anyakönyvbe be lett jegyezve, a szülői státusz betöltötté vált, ezért a gyermek érdekében legfeljebb az apától való származást lehet megállapítani, a gyermek jogainak (származás megismerése, egészségügyi jogok) védelme érdekében.

Az üggyel kapcsolatban további kérdések is felvethetők (és fel is vetődtek a később ismertetendő jogszabály változások előkészítése során történő egyeztetéseken). Például: ha a vér szerinti szülő apaság megállapítási igényének teret adunk, vajon utóbb nem kérheti-e az örökbefogadáshoz történő hozzájárulásának hiányára hivatkozással az örökbefogadás érvénytelenítését? Nem kíván-e majd „valamilyen módon” szülői felügyeleti jogokat gyakorolni, vagy legalábbis erre hivatkozással zaklatni, zsarolni az örökbefogadókat és a gyermeket? Nem tekinthető-e „joggal való visszaélésnek” önmagában az, hogy a vér szerinti szülő pert indít apasága (anyasága) megállapítása iránt, amivel az örökbefogadó és a gyermek rendezett családi kapcsolatait és ezzel a gyermek megfelelő testi, szellemi fejlődését biztosító védelemhez és gondoskodáshoz fűződő alkotmányos jogát csorbítja.

Az utóbbi kérdésekre meglehetősen egyértelműen adható meg a válasz. A Ptk. 4:127. §-a rögzíti, hogy mely esetekben nincs szükség az örökbefogadáshoz a vér szerinti szülő hozzájárulására. Ilyen például az az eset, ha személye ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, felkutatása eredménytelen, és az örökbefogadás véglegessé válásáig sem válik ismertté, vagy ha a szülő nevelésbe vett gyermekét örökbefogadhatónak nyilvánították. Az örökbefogadás érvénytelenítése tehát – amelyet a jogszabály nem is ismer, csupán annak hatálytalanná válását a Ptk. 4:137. §-ában meghatározott esetben, amikor az örökbefogadó szülő vér szerinti szülői státuszba kerül, valamint a 4:138–139. §§ alapján az örökbefogadás felbontását – fel sem merülhet. A vér szerinti szülő a főszabály szerint nem gyakorolhat semmilyen módon szülői felügyeleti jogokat, mert a Ptk. 4:133. §-a értelmében az örökbefogadás folytán a leszármazáson alapuló rokonságból származó jogok és kötelezettségek megszűnnek, kivéve, ha a házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe. Abból pedig a jogalkotás során nem lehet kiindulni egy alanyi jog biztosításánál, hogy azzal majd a gyakorlatban vissza lehet élni; ennek megakadályozását a joggal való visszaélés általános tilalmával [Ptk. 1:5. §] esetenként el lehet érni. A vér szerinti apának sok esetben nincs is tudomása a gyermek megszületéséről, azért nem tesz az örökbefogadási eljárást megelőzően apai elismerő nyilatkozatot.

4.2. Eljárásjogi kérdések

Az ügyel kapcsolatban a leglényegesebb eljárásjogi kérdés, hogy mi a teendő akkor, ha párhuzamosan folyik egymással az apaság megállapítása iránti per, valamint az örökbefogadási eljárás, ideértve azt az esetet, amikor a gyermek örökbefogadhatóvá nyilvánítását követően annak végleges engedélyezéséig apaság megállapítása iránti per indul. Ezt a problémát az alapvető jogok biztosja előtt folyamatban volt vizsgálat alapján fogjuk bemutatni.⁶ Az elsőfokon folyó apasági per tartama alatt ugyanis a felperes az alapvető jogok biztosához (a továbbiakban: AJB) fordult és a gyermekének örökbefogadási eljárását sérelmezte. Kifogásolta, hogy a gyermek születésétől kezdve több alkalommal kísérelt meg teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot tenni az illetékes gyámhatóság előtt, azonban nem működtek vele együtt, nem rögzítették a beadványát, és az apaság megállapítása iránti kereset ellenére engedélyezték a gyermek örökbefogadását. Arra tekintettel, hogy a panaszbeadvány alapján a jogállamiság elvével és a gyermek védelemhez való jogával összefüggő „visszásság” gyanúja felmerült, az AJB vizsgálatot indított. Ennek során megkereste az illetékes gyámhivatal vezetőjét, az EMMI szociális ügyekért felelős államtitkárát, valamint tájékoztatást kért a járásbíró-ság elnökétől.

A gyámhivatal tájékoztatása szerint a gyermek örökbefogadása ügyében indult eljárást azért nem függesztették fel, mert nem volt tudomásuk a panaszos bírósági keresetéről. A bíróság elnöke válaszában hangsúlyozta, hogy a bíróságnak nincs tájékoztatási kötelezettsége a gyámhatóság felé a gyermeket érintő személyállapotú perek kapcsán. Az államtitkár a válaszában kiemelte: a jelen ügyben nyilvánvalóvá vált, hogy a párhuzamosan folyó apaság megállapítása iránti per és az örökbefogadási eljárás jogbizonytalanságot okoz, különösen akkor, ha a gyámhivatal az örökbefogadási eljárás befejezéséig nem értesül arról, hogy az adott ügyben az apaság megállapítása iránt per van folyamatban. Ezért szükségesnek tartja a jogi szabályozás egyértelművé tételét az örökbefogadást követően induló vagy folyamatban lévő apaság, illetve anyaság megállapítása iránti perek és az örökbefogadás (örökbefogadási eljárás) kapcsolata vonatkozásában. Erre vonatkozóan az illetékes minisztériumokkal egyeztetést kezdeményezett a szükséges jogszabály-módosítások előkészítése tárgyában.

Az AJB a vizsgálatot a jogbiztonság [Alaptörvény B) cikk (1) bek.] és a gyermek megfelelő testi, szellemi, erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz fűződő joga [Alaptörvény XVI. cikk] szempontjából folytatta le, az ENSZ Gyermekjogi Egyezményére és az Alkotmánybíróság e tárgyban született határozatai⁷ tükrében: hangsúlyozva, hogy hatásköre kizárólag a gyámhatósági eljárás tekintetében van, az a bírósági eljárásra nem terjed ki. Az első szempontot illetően – megfelelő-e a jogszabályi környezet a normavilágosság, kiszámíthatóság és előreláthatóság követelménynek – a biztos kiemelte, hogy az örökbefogadhatóvá nyilvánítástól az örökbefo-

⁶ Ld. az alapvető jogok biztosának jelentését az AJB-1152/2021. számú ügyben egy kiskorú örökbefogadási eljárásával összefüggésben.

⁷ Ezzel összefüggésben a jelentés az Alkotmánybíróság 22/2012 (V.11.), 13/2013 (VI. 17.) és 30/2012. (VI. 27.) AB határozataira hivatkozott.

gadas véglegessé válásáig terjedő intervallum a gyermek számára eleve bizonytalan időszak, a vér szerinti családjától való elszakadás és megfelelő örökbefogadó szülőkhöz kerülése komoly megterhelést jelent számára, ezért számára fokozott védelmet indokol. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. XXI. törvény (Gyvt.) 128/B. (1) bekezdése⁸ 2016 óta előírja az örökbefogadási eljárás felfüggesztését, ha az örökbefogadás engedélyezhetősége az apaság/anyaság megállapításától függ. Az adott esetben a gyámhivatal az eljárást nem függesztette fel, noha az engedélyezés előtt megindult az apasági eljárás, betöltetlen volt az apai jogállás; a tudomásszerzés mikéntjének kérdését pedig a jogszabályok nem kezelik.

Az ügy érdemében a biztos megállapította, hogy a fenti „Gyvt. rendelkezés célja, hogy a gyermek saját családjában való nevelkedéséhez való jogát érvényre juttassa egészen a végleges státuszrendezéséig, az örökbefogadás véglegessé válásának pillanatáig.” Ezt a funkcióját csak akkor tudja betölteni, ha biztosított, hogy az apaság vagy anyaság megállapítása iránti eljárás megindításáról az érintett hatóságok (jelen ügyben a gyámhivatal) tudomást szereznek. Mindezek alapján rámutatott, hogy

„az apaság megállapítása iránti eljárás eshetőlegessége nem egyeztethető össze a jogbiztonság követelményével, a gyermek legjobb érdekét figyelembe vevő eljárás elvével, ezzel hatásában alkalmas arra, hogy a gyermekek védelméhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásságot okozzon.”

Ennek megfelelően kezdeményezte a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény megfelelő módosítását.

5. A másodfokú bíróság ítélete⁹ az apasági perben

A másodfokú bíróság, ítéletének indokolásából kitűnően, mindenekelőtt behatárolta a fellebbezés terjedelmét. Megítélése szerint az elsőfokú bíróság ítéletének rendelkező része, amelyben kimondta, hogy az alperes a felperesi férfitől „származik”, tartalmát tekintve azt jelenti, hogy a felperes apai státuszát állapította meg, azaz a keresetnek helyt adott. Ebben a körben helyesen indult ki abból, hogy a leszármazás és az örökbefogadás a Ptk. 4:97. §-ának (1) bekezdése alapján egyenértékű rokoni kapcsolatot hoz létre. Az anyagi jogszabály téves értelmezésével jutott viszont arra a következtetésre, hogy az apai jogállás „betöltöttsége” okán a bíróság a felperes apai státuszát nem, kizárólag az alperesnek a felperestől „származását” állapíthatja meg. Az apaság bírói megállapításának ugyanis a Ptk. 4:103. §-a szerint csak a státusznak az ezt sorrendben megelőző vélelmek (házassági kötelék, reprodukciós eljárás, teljes hatályú apai elismerés) fennállása esetén van jogi akadálya, és ezek között az örökbefogadás nem szerepel. E vélelem rendszer lényege, hogy a gyermeknek valóban nem lehet két biológiai (az apasági vélelmek szerinti) leszármazó apja. A leszármazáson alapuló szülő-gyermek kapcsolat és az örökbefogadás, bár egyenértékű egyenesági rokoni kapcsolatot hoz

⁸ Beiktatta a 2015. évi CLXXXVI. törvény 42. § (7) bekezdése. Hatályos 2016. január 1-jétől.

⁹ Ld. a Szekszárdi Törvényszék 12.Pf.20.328/2021/13. ítéletét.

létre, az ítélet megfogalmazása szerint „más jogi síkon helyezkedik el.” A rokonság rendszerint, de nem szükségképpen esik egybe a vér szerinti leszármazás biológiai tényével. Az örökbefogadás a leszármazás szerinti család pótlását szolgáló, másodlagos, kiegészítő gyermekvédelmi jogintézmény, a gyermek családban történő nevelkedését szolgálja. Mivel mind a leszármazás, mind az örökbefogadás jogi értelemben teljes értékű családi kapcsolatot hoz létre, a két rokoni kapcsolat egyidejű gyakorlása kizárt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az örökbefogadással a vérségi kapcsolatok végérvényesen megszűnnének, az örökbefogadás csupán „háttérbe szorítja” a leszármazáson alapuló jogok és kötelezettségek gyakorlását. Ezt több polgári jogi rendelkezés is alátámasztja, amelyeknek alapján a gyermeknek elemi érdeke fűződhet az örökbefogadás mellett a leszármazáson alapuló kapcsolat megállapításához (az örökbefogadás felbonthatósága, törvényes öröklési joga vér szerinti szülője után, az örökbefogadás fennállása alatt vérségi származás megismeréséhez fűződő joga stb.). A törvényszék rámutatott arra is, hogy a Ptk. nem állja útját az apaság megállapításának örökbefogadott gyermek esetén, és ezt az sem zárja ki, ha a születési anyakönyvben az apa rovat „foglalt.” Utalt arra, hogy ugyanezre a következtetésre jutott a Csjt. hatálya alatt a Legfelsőbb Bíróság hasonló tényállás mellett egy korai határozatában [BH 1960.2764.].

Mindezekre tekintettel a másodfokú bíróság ítéletében mellőzte az elsőfokú ítéletnek a kereset elutasítására vonatkozó rendelkezését, egyebekben pedig az ítéletet azzal a szövegezésbeli pontosítással hagyta helyben, hogy a származás megállapítása helyett a felperest a kiskorú gyermek apjának nyilvánította.

6. Jogszabályváltozások az AJB jelentésre figyelemmel

A másodfokon jogerőre emelkedett ítélet – véleményem szerint helyesen – döntötte el azt az anyagi jogi kérdést, hogy befejezett örökbefogadás mellett (is) lehetőség van a leszármazáson alapuló apaság megállapítására.¹⁰ Az AJB jelentés alapján azonban a jogbiztonság és a gyermek érdeke szempontjából az eljárási szabályok módosítása is szükségesnek mutatkozott. Ezekkel kapcsolatban a jelentés lényegesnek tartotta, hogy az apasági perben, illetve az örökbefogadási ügyben eljáró hatóságok tudomást szerezzenek az egymással párhuzamosan folyó eljárásokról.

Ami a bíróság tudomásszerzését illeti, a Pp.-nek a 2020. évi CXIX. törvénnyel módosított 465. § (2) bekezdése szerint a bíróság soron kívül jár el az apaság, illetve az anyaság megállapítása iránt indított perben, ha a per során hivatalos tudomást szerez a gyerek örökbefogadhatóságának tényéről, illetve arról, hogy a gyermek örökbefogadhatóvá nyilvánítása vagy örökbefogadásának engedélyezése iránti eljárás is folyamatban van. A bíróság az ezzel kapcsolatos adatok érdekében a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős minisztert megkeresi. A törvénymódosítás a soron kívüli perben az ellenkérelem, illetve a viszontkereset előterjesztésére, valamint a tárgyalási időközre az általánosnál rövidebb határidőket ír elő. Ezen túlmenően a Gyvt. 135. §

¹⁰ Ugyanez vonatkozik természetesen a Ptk. 4:98. §-a bekezdésében foglalt vélelmek sorrendjében a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatra [4:101. §] valamint az anyaság megállapítására is [4:115. §], amelyek azonban nem képezik jogi elemzésünk tárgyát.

(6d) bekezdése értelmében a bíróság – más szervek mellett – jogosult közvetlen adatigényléssel a „Gyermekeink védelmében” informatikai rendszer törzsadat rendszeréből lekérni a gyermekre, szüleire, gyámjára és az eljáró gyámhatóságra vonatkozó adatokat.

A *gyámhatóság* tudomásszerzése az esetleges apasági perről az örökbefogadhatónak nyilvánítási, illetve az örökbefogadási eljárás tartama alatt nem került szabályozásra. Az egyeztetések során felmerült az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény (At.) 81/C. § (1) bekezdésének alkalmazása, amely lehetővé teszi a gyámhatóság számára, hogy közvetlen hozzáféréssel megismerje az elektronikus anyakönyvben kezelt adatok teljes körét. A gyámhatóság tudomásszerzését az apaság illetve anyaság megállapítása iránti perről az biztosíthatná, ha az apaság, illetve az anyaság megállapítása iránti per az anyakönyvben feljegyzésre kerülhetne. Az elemzett ügyben ugyanis az jelentette a speciális problémát, hogy a gyermek születési anyakönyvében az apai státusz üres volt, és az örökbefogadás engedélyezése előtt az apaság megállapítása iránti per folyamatban létező a gyámhatóságnak nem volt tudomása. Márpedig a titkos örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válását követően az örökbefogadók vér szerinti szülőként kerülnek anyakönyvezésre (ellentétben az ún. tény szerinti örökbefogadással, amikor a gyermeknél továbbra is a vér szerinti szülők szerepelnek a szülők adatai között [At. 69/C. § d) pontja]), és a kiállított papír alapú anyakönyvi kivonaton csak az örökbefogadó szülők adatai jelennek meg. Az elektronikus anyakönyv viszont – amelynek rendszerében az örökbefogadás adatváltozásként jelenik meg – még titkos örökbefogadás esetén is őrzi a vér szerinti szülők adatait [At. 73/A. § (2) bek. a) pontja].¹¹

7. Az ügy tanulságai

Az ismertetett ügy tanulságai több szempontból értelmezhetők. Ami az elvi kérdéseket illeti, beigazolódní látom azt, a Ptk. szakértői javaslatában megfogalmazott álláspon-tot, amely szerint az örökbefogadás céljának, alapjainak meghatározása során több, egymással ellentétes elvet, érdeket kell egyeztetni.¹² Első helyen a *kiskorú gyermek legfőbb érdeke* áll, ami kettős: egyrészt vér szerinti szülei ismerete és az, hogy ők neveljék, azaz a leszármazói családban nevelkedjen, ha pedig ez nem lehetséges, akkor megfelelő családhoz jusson és családban nevelkedjék fel, emellett joga legyen vérségi származásának, ‘életörténetének’ megismerésére is. A Ptk. 4:2. §-a ennek megfelelően alapelvi szinten rögzíti a gyermeknek ezeket a jogait. A másik fontos alapelv, amelyet a szakértői javaslat hangsúlyozott, az érdekegyensúly biztosítása a vér szerinti szülők és a vér szerinti család, valamint az örökbefogadó szülők érdeke között. Bármelyiknek a túlzott előtérbe kerülése felboríthatja ezt a kényes egyensúlyt. A jogirodalom és a családjogász szakma egybehangzó véleménye szerint fontos, hogy a gyermek minél előbb családi környezetbe kerüljön, de az örökbefogadás egész életre szóló elkötelezettséget jelent, a gyermek érdekét tehát nem feltétlenül a gyors, hanem a *megalapozott* örökbe-fogadás szolgálja. Nem tesz jót az AJB jelentésben is kiemelten kezelt jogbiztonságnak

¹¹ Az örökbefogadás anyakönyvezési vetületének részletesebb elemzését ld. SIMON i. m.

¹² VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, CompLex, 2008. 499.

az örökbefogadásra vonatkozó szabályozás (beleértve a törvényi szintű szabályozást is) túlságosan gyakori módosítása sem.¹³

Az elemzett ügy gyakorlati tanulsága, hogy a jogszabályok stabilitása, kiszámíthatósága mellett kiemelkedően fontos a jogalkalmazók horizontjának kitágítása, a jogintézmények céljának, egymáshoz való viszonyának, és közelmúltbeli történetének átlátása, az egyszerű nyelvtani és logikai értelmezés mellett a jog rendszertani és történeti értelmezésére való képesség. Az apaság és az örökbefogadás kapcsolatával az elmúlt 60 évben számos jogirodalmi munka foglalkozott, jelen tanulmányból is láthatóan már az 1960-as években legfelsőbb bírósági iránymutatás született, amelyet a per másodfokú bírósága – helyesen – jelen ügyben is iránymutatónak tekintett a tényállás és a jogi szabályozás hasonlósága miatt.¹⁴ Megfelelő képzéssel, amelybe mindezek értő megismertetése is beletartozik, mindez elérhető.

Végül – de nem utolsó sorban – az erkölcsi tanulság az, hogy a család védelme, a gyermeknek *hosszú távon* a lehető legjobb családi környezet biztosítása az egész társadalom szempontjából meghatározó jelentőségű. Ahogy Ferenc pápa, aki a Szent József év meghirdetésével ennek a konferenciának az ihletője is volt, a családok évében tartott beszédében megfogalmazta: „*A családban tanuljuk meg, hogyan szeressünk, hogyan bocsássunk meg, hogyan legyünk nagylelkűek és nyitottak, ne pedig zárkóztak és önzők [...] Az emberiség jövője a családon belül valósul meg.*”¹⁵

¹³ KATONÁNÉ PEHR Erika: *Az örökbefogadás* In: KŐRÖS András (szerk.): *Polgári Jog. Családjog. A Ptk. magyarázata III/VI.* Budapest, HVG-Orac, 2021. 253–254.; valamint a Gyermekjogi Civil Koalíció állásfoglalása <https://unicef.hu/ezt-tesszuk-itthon/gyermekjogi-koalicio/a-gyermekjogi-civil-koalicio-allasfoglalasa-az-orokbefogadas-uj-szabalyairol>

¹⁴ Kiragadott példaként említve: NIZSALOVSKY Endre: *A család jogi rendjének alapjai.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963. 292.; BACSÓ Jenő: *Az örökbefogadás.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968.; CSIKY Ottó: *A gyermek családi jogállása.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 217.; KATONÁNÉ PEHR Erika: Örökbefogadás. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Családjog rovat, rovat szerkesztő: HEGEDŰS Andrea) <https://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas> (2018).

¹⁵ ALBERTO ROSSA: *Ferenc pápa gondolatai a családról.* Budapest, Lazi Könyvkiadó, 2016.